

JOSEP CALARESU

EL LLIBRE DE PRIVILEGIS (“Còdex D”)
DE L'ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE L'ALGUER*

L'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer

a. *Notícies històriques*

L'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer és un dels més importants i rics de Sardenya¹. A la fi del segle XV ja existia un arxiu, per bé que poc organitzat. En efecte, al Còdex conegut amb la lletra A, al tercer full, hom pot llegir el següent epígraf: “*Rubrica de tots los privilegis que la vila del Alguer té en la caixa de la vila dels quals se pot alegrar quascun habitador de la vila*”.

D'aquesta manera els habitants de l'Alguer disposen de la certesa de llurs privilegis polítics i econòmics i de la possibilitat d'accedir a les disposicions reials i a les lleis municipals conservades a la “caixa de la vila”². Inicialment el material documental era conservat en lligalls, com es pot desprendre de la descripció de l'inventari del llig. 1840/41³ i de l'estudi que dugué a terme el professor Antonio Era sobre l'arxiu de l'Alguer⁴. El reordenament encara en curs de les diverses sèries arxivístiques ha pres com a punt de referència els inventaris redactats en èpoques anteriors. Es tracta, més concretament, de:

1) *L'inventari de la secretaria civíca*, dut a terme per la comissió que començarà els treballs el 6 de maig de 1840 i els concloué el 2 de novembre de 1841;

2) L'inventari de l'historiador Antonio Era, *Le raccolta di carta, specialmente di re aragonesi e spagnoli*, l'any 1927, que es limita als pergamins, els fulls cartacis i els Còdexs, una obra encara avui considerada vàlida pels seus criteris científics.

3) L'inventari redactat el 1959 pel bibliotecari Rafael Sari.

* Versió en català reelaborada i resumida del treball presentat com a tesis doctoral a la Universitat de Sàsser l'any 1991 (Relator Prof. Francesco Manconi).

Al reordenament en curs hom utilitza també, a més dels inventaris esmentats, els títols, els protocols i els índexs ja existents.

b. *El material documental*

Durant els treballs de reordenament en curs han estat fixats 173 pergamins dels anys 1319-1726, 98 dels quals contenen disposicions reials (pel que fa als anys 1319-1528) i, els altres 75, provints no dictats pels reis. Els 237 fulls cartacis inventariats consisteixen en proveïments de diversos tipus - ordenances del governador, cartes del Consell cívic, contractes amb privats, actes judicials - que abracen els anys compresos entre 1355 i 1715. Han estat també inventariats 838 registres que van del 1570 al 1958; 160 sobres que contenen fonamentalment fulls solts i fascicles; i quatre còdexs, compilats en èpoques diverses (ss. XIV-XVIII), que contenen la transcripció més o menys sistemàtica de disposicions reials relatives a l'Alguer. Hom es refereix a aquests quatre Còdexs amb les lletres A, B, C, i D, però el seu ordre cronològic correcte és: A, D, B, C.

El Còdex A, conté la transcripció dels documents reials i dels privilegis concedits pels reis d'Aragó a la ciutat de l'Alguer. La data inicial de redacció es remunta a l'any 1461. Es tracta del Còdex més antic, sobre el qual es basaren posteriorment els compiladors del Còdex D. El Còdex A, a l'època de la transcripció del D, era conegut com el "*Libre grand*". És escrit en cursiva gòtica.

El Còdex D, concretat el 1499 per tal de recollir-hi i registrar-hi les actes de venda del corall, esdevingué posteriorment un registre on eren transcrits els privilegis fonamentals per a l'administració de la ciutat.

El Còdex B fou compilat durant la segona meitat del s. XVII. És escrit en caràcters humanístics itàlics. Conté la transcripció dels documents reials i dels privilegis concedits a la ciutat entre 1355 i 1528, la transcripció dels esdeveniments de més importància per a la ciutat i de certes actes notarials, entre les quals destaca el testament del capità Gilbert Ferret.

El Còdex C és cronològicament el darrer. Els nombrosos fulls deixats en blanc a la fi del Còdex fan creure que es tracta d'un document incomplet. Conté la transcripció dels privilegis concedits a Barcelona, Càller, Sàsser i l'Alguer.

Encara ha de ser fitxat el material documental contingut en 200 sobres, aproximadament format per fulls solts i fascicles varis. Pel que fa al material més antic convé destacar la desaparició del Còdex anomenat "*Libre vell*", que a l'inventari dels anys 1840-41 era descrit com [...] un llibre de privilegis dels reis d'Aragó, concedits a la ciutat de l'Alguer entre 1355 i 1442 [...].

Antonio Era n'assenyala la desaparició i afirma que antics empleats de l'Ajuntament de l'Alguer l'Informaren que un dels Còdexs havia estat lliurat a l'escriptor català Eduard Toda⁵. El mateix Antonio Era, però, ens informa que els seus contactes posteriors amb l'escriptor demostraren que el Còdex deixat en preèstec era el que hom coneix amb la lletra A, que Toda tornà l'any 1899⁶.

El Còdex D

a) Notes arxivístiques i diplomàtiques

L'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer custodeix quatre Còdexs que contenen les còpies dels privilegis que els reis catalans i espanyols van concedir a la ciutat de l'Alguer. El Còdex objecte del meu estudi és el conegut amb la lletra D. De l'inventari que es dugué a terme el 1840 resulta que el Còdex D és el quart volum de les còpies dels privilegis i continua cronològicament el Còdex conegut amb la lletra A.

El Còdex D o "*Libre de privilegis*" consisteix en un registre format per fulls cartacis de 22 cm. d'ample per 31 cms. de llarg, relligat amb pell fosca, tova i amb corretges. La compilació del Còdex començà el 1499⁷ per tal de registrar els contractes de venda del corall. Hom pot deduir això de la lectura del f. 1v, que diu: "*Lo present libre es estat nombrat per nosaltres consellers de la vila de Alguer...lo qual libre es e te a servir per scriure e continuar tots los contractes ques faran en la dita vila e termens de aquella de tots los coralls e terrals se vendran e contractaran en dita vila...vuy que tenim XIII dies del mes de agost any de la nativitat de Nostre Senyor MCCCCLXXXVIII*".

Inicialment el Còdex era format per 12 fascicles de 20 fulls cadascun, amb un total per tant de 240 fulls numerats ("*...lo qual te dotza coberns y en cascun cobern ha vint cartes per tot son dos centes quaranta cartes...*"). Al segon quadern hi ha un full de més. En total hi ha, per tant, 240 fulls, però l'escrivà va cometre un error nomenant dos cops el f. 60 i comptant, per tant, 241 fulls ("*...en lo nombre de les dites cartes sien continuades dos centes quorante una es per esser stats pers eror en lo nombre empero revera son dites dos centes quorante cartes*").

tan solament...). Actualment el Còdex conté només 6 fascicles: al primer manquen els ff. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 i 13; manca els sisé fascicle complet, del f. 102 al f. 121. Aquesta manca ha de ser anterior a la transcripció de les còpies dels privilegis, ja que no hi ha cap interrupció entre el f. 101v, del cinqué fascicle, i el f. 122r, que correspon al seté fascicle. Les anotacions, finalment, s'acaben al f. 136 i restaran en blanc els fulls 137, 138, 139, 140 i 141. Les escriptures emprades són la bastarda gòtica i la cursiva cancelleresca. Al Còdex hi ha rúbriques i notes al marge, escrites sens dubte en èpoques posteriors. Es refereixen a un "*Libre gran*", o sigui al Còdex conegut amb la lletra A, i en dues ocasions ha un "*Libre vell*", que podria consistir en el cinqué volum que custodià l'arxiu de l'Alguer fins al 1840-41 i que posteriorment es va perdre.

b. *El contingut del Còdex*

El Còdex D va néixer per a recullir les transcripcions dels contractes de venda del corall. A la seva introducció hom pot llegir: "*...lo qual libre es e te a servir per scriure e continuar tots los contractes ques faran en tots los contractes ques faran en la dita vila e termens de aquella de tots los corals y terrals se vendran e contractaran en dita vila...*"⁸. Però, després de consignar nou contractes, les anotacions s'interrupen i hom no les reprendrà fins uns quants anys després, tot transcrivint els privilegis concedits pels reis catalano-aragonesos a l'Alguer. No he trobat cap implicació que justifiqui aquest canvi de contingut. Cap altra font no aclareix tampoc el motiu que va dur els consellers algueresos a non continuar anotant al Còdex els contractes relatius a la venda del corall que hom estipulava a la ciutat.

El Còdex en estudi conté la transcripció de 105 actes, a més d'incloure 9 contractes de venda de corall i 2 fulls solts inserits a l'intern de la primera acte. No totes les 105 còpies contenen disposicions reials. Efectivament, 8 foren dictades per altres institucions, com el Consell cívic i el Governador general⁹.

Les còpies de les actes que conté el Còdex abracen un arc de temps que va de la fi del segle XIII fins a mitjan segle XVI. L'acte més antiga es refereix al capítol 13è dels Costums de Barcelona "*Recognoverunt proceres*", dictats a Barcelona l'11 de gener de 1283; el més recent és el proveïment dictat per rei Carles V a Valladolid el 12 de gener de 1545¹⁰.

Els reis que figuren a les còpies dels documents reials són onze, però els qui van dictar els privilegis de l'Alguer a partir del 1355 són vuit: PERE III (amb 32 actes), JOAN I (4), MARTÍ (3), FERRAN I (1),

ALFONS 4 (27), JOAN II (8), FERRAN EL CATÒLIC (5), CARLES V (8).

La majoria dels actes són escrits en llatí, tot i que n'hi ha en català i en castellà. Les actes són fonamentalment de caràcter econòmic-tributari. Els privilegis que el rei catalano-aragonès concedeix a les viles i a les ciutats que depenen de la Corona d'Aragó, tenen sempre com a finalitat primordial d'afavorir el trasllat de colons en una ciutat com l'Alguer. Amb totes les característiques d'una colonització, els primers privilegis que hom confirma a l'Alguer són les franquícies fiscals i la promesa que el govern de la ciutat i la gestió del comerç seran confiats als nous habitatnts procedents de la Península ibèrica. Només uns quants anys més tard seran dictats privilegis per afavorir els comerciants locals, tot concedint-los l'oportunitat de vendre la pròpia mercaderia amb excepció d'impostos i creant sovint un monopoli comercial sobre els béns de primera necessitat o els béns de luxe com el corall.

Del detingut estudi del Còdex he pogut deduir que els privilegis segueixen un ordre que permetien als consellers cívics, cada cop que n'hi havia la necessitat, de procedir a la seva consulta i resoldre els problemes en el menor temps possible.

Josep Calaresu

ÍNDIX GENERAL DEL REPERTORI DEL "LIBRE DE PRIVILEGIS" O "CÒDEX D"

Còdex D doc. núm. 1, c. 14, *De la concellarja y altres officis se fan lo Jorn de Sanct Thomas en la Ciutat del Alguer* (Granada, 28 d'agost de 1501).

Còdex D doc. núm. 2, c. 18, *Privilegi ab lo qual lo Rey en Pere mana que bu dels consellers del Alguer tingua una clau de cascuna porta de la vila ultra les que lo Veguer acostuma de tenir se en lo tanquar e obrir sig observat lo modo observat en lo Castel de Caller es registrat en cartes XXVIII* (Montessone, 21 de febrer de 1363).

Còdex D doc. núm. 3, c. 18, *Privilegi atorgat a la vila del Alguer de poder imposar impositons per necessitats de aquella y quelles crexer enmjnar y que en aquelles paguen tot hom exceptat clereche y periteres etcetera es registrat en cartes XXXXVIII* (Assedi de Gaeta, 25 de juliol de 1435).

Còdex D doc. núm. 4, c. 19, *Declaratorja ab que lo Senior Rey atorgua e*

fa declaració que les paraules derogatorjes imposades en lo propri dit privilegi ab la qual vol no sia fet prejuy als privilegis e specialment a la concessió de les imposicions es en cartes L (Teano, 12 de juliol de 1436).

Còdex D doc. núm. 5, c. 19, *Translat del privilegi del ceterum atorgat a Caller com la ciutat per construhir murs, valls y altres obres necessarjes poden ab consentiment del Governador poden imposar drets e imposicions duradores a lur beneplacit de consellers es en cartes LII* (Barcelona, 25 d'agost de 1327).

Còdex D doc. núm. 6, c. 21, *Lo translat del privilegi ab lo qual lo Rey statueix y ordena que tots los oficials seus hagen a te njr e servir los statuts e ordinacions fetas y fagedores per los consellers de Caller es registrat en lo libre dels privilegis en cartes CLXXXI* (Barcelona, 21 d'octubre de 1328).

Còdex D doc. núm. 7, c. 21v., *Privilegi ab que lo Senior Rey declara com ny enguyna manera los consellers de Barchinona poden orde nar en ciuyl y en crimynal es registrat en cartes CLXXXII* (Tarragona, 23 de gener de 1319).

Còdex D doc. núm. 8, c. 23, *Privilegi atorgat a Caller per lo Senior Rey Alfonso com lo Veguer ab dos consellers poden fer abita dors y conixer qui son aguts per habitants* (Tortosa, 9 d'octubre de 1331).

Còdex D doc. núm. 9, c. 24, *Privilegi ab lo que los consellers de Caller poden fer cridar Consell General sens oficials es registrat en c.s CLXII* (Barcelona, 21 d'octubre de 1328).

Còdex D doc. núm. 10, c. 24v, *Privilegi ab que lo dit Rey consent que sa en lo temps de la eleció fahedora dels consellers nos trobaran en la dita vila homens generosos abtes o ydoneus en pendre lo carrech de consellers o regiment de aquella per de falliment de edat o en altra manera pux delegir en loch dels dits generosos altre idoneu dels no generosos es registrat en cartes CXXVIII* (Barcelona, 23 de novembre de 1363).

Còdex D doc. núm. 11, c. 25, *Privilegi que lo Senior Rey ha bunyt que lo offici de Veguer nos pugua impetrar sino sis mesos abans de esser finit lo quadrienny e que tenen esser persones capaces es registrat en cartes LV* (Castellnou de Nâpols, 30 de setembre de 1444).

Còdex D doc. núm. 12, c. 25v., *Privilegi atorgat a la vila del Alguer per lo molt alt y poderos Rey e Senior Nostro a suplicació de consellers que los oficis de Veguer y Sotsveguer sia annuals com abans fassen trjennals quadhjennals per privilegis romanents los altres privilegis en llurs forces e valors* (Barcelona, 16 de març de 1481).

Còdex D doc. núm. 13, c. 27, *Privilegi ab que lo dit Senior Rey estatubex be ordena que les primeres causes en fets sivyls e criminals entre e contra los habitants de la dita vila e termens mogudes e monedores delli avant exceptat de questions entre e contra generosos persones sien dimenades per lo Veguer de la dita villa ho per sou Loctinent es registrat en cartas XXVII* (Càller, 27 de juny de 1355).

Còdex D doc. núm. 14, c. 27v., *Privilegi del ceterum atorgat en Caller de molts privilegis atorgats en Caller per lo qual Caller se alegre dels privilegis, usu e consuetuts de Barcelona en scrits redigides parlant aximateix en favor de la jurisdicció del Veguer de Caller es registrat en cartes CXXII* (Barcelona, 25 d'agost de 1327).

Còdex D doc. núm. 15, c. 33, *Privilegi ab que lo Veguer e Sotsveguer si lo Senior Governador vol usar res del offici de Veguer pot haver aquel per persona privada e nol deu dexar usar del offici de Governador aus virilment se deven inuystjr e exercir lo offici de Governador ffins a tant lo Senior Rey hi barga provehit excuten e aquell dit Governador de les penes del dit privilegi es atorgat a Caller e registrat en cartes CXXVIII que contra hoc est translatum* (Castellnou de Nàpols, 23 de juny de 1444).

Còdex D doc. núm. 16, c. 37v., *Privilegi atorgat en Caller ab que lo Rey mana ab lo Veguer que conega de les questions dels cossaris e les determen e los albaras dels spaxaments dels navylis sien espaxats per lo Veguer e aquelles puxa guyar es registrat en cartes CL* (Barcelona, 12 de setembre de 1359).

Còdex D doc. núm. 17, c. 39, *Previsi que lo Governador de Lugudor no se entrameta de la jurisdicció del Veguer es registrat en cartes CLXVII* (València, 12 de maig de 1393).

Còdex D doc. núm. 18, c. 39v., *Privilegi ab que lo Senior Rey mana al Governador de Caller que restituescha al Veguer certa composició de mort que avia remisa a certs homens en Caller com se pretengues al Veguer e de li avant de iuredicció del Veguer non sentremetes e que lexas iudicar e conexer al Veguer de tots los declinans en Caller e probomens qui iudiquets en lo criminal del qual in per no pot esser apellat a diversa appellació en cartes CLXVIII* (Saragozza, 25 de març de 1399).

Còdex D doc. núm. 19, c. 41, *Translat autenticb de una executoria del Senior Rey atorgat a Caller ab que mana que lo Governador nos entremeta dels cossaris ne de la juredici del Veguer ab menci de altres privilegis e si contra far sia agut per privat e que lo Veguer e Sotveguer se jimysesquen e virilment usen del dit ofici ffins que per lo Senior Rey y sia provabit e que excuten lo Governador per les penes del privilegi en cartes CLXX* (València, 12 de maig de 1417).

Còdex D doc. núm. 20, c. 45, *Privilegi de la jurisdicció unyda que los estependiaris epabons en la ciutat de Sasser stans son tenguts fer dret empoder del Veguer de la dita ciutat es registrat en lo Libre Vell dels privilegis de Sasser* (València, 27 de juny de 1340).

Còdex D doc. núm. 21, c. 46, *Privilegi reial que, responent a la relativa petició, regula la regència de la Governació i la substitució del Governador en cas d'absènciar* (Càller, 6 de febrer de 1421)*.

Còdex D doc. núm. 22, c. 47, *El Rei disposa que el Governador General de l'illa, en cas d'absència de Càller, sigui substituït pel Veguer o Bajle i no per altres* (Barcelona, 14 de juliol de 1331).

Còdex D doc. núm. 23, c. 47v., *El Rei disposa que el Governador General de l'illa, en cas d'absència, sigui substituït pel Veguer Reial* (València, 6 de febrer de 1336)*.

Còdex D doc. núm. 24 /1 , c. 49, *Ut rictualia que aportatum in Barchinone non pignorentur* (Barcelona, 11 de gener de 1283).

Còdex D doc. núm. 24 /2 , c. 49, *Privilegi que lo Senior Rey guia tots los qui aportar à vituales per mar e per terra en la villa del Alguer es registrat en cartes LXIII* (Tortosa, 4 de gener de 1430).

Còdex D doc. núm. 25, c. 49v., *El Rei dicta un guiatc per a tots els qui portin queviures a Barcelona i els assegura franquícies i exempcions tributàries* (Gandesa, 25 de maig de 1337)*.

Còdex D doc. núm. 26, c. 50, *El Rei dicta un guiatc per a tots els qui portin queviures a Barcelona, amb franquícia per a qualsevol crim i delictes a favor dels capitans i mariners que transportin les mercaderies* (Tamarite, 6 de març de 1337)*.

Còdex D doc. núm. 27, c. 50v., *Privilegi ab lo qual lo Senior Rey guia y assegura totes persones de qual se vol nacions qui per causa de mercadesar vendran e arribaran en lo port de Caller es registrat en dit libre en cartes CLXXXI* (Barcelona, 21 de octubre de 1328).

Còdex D doc. núm. 28, c. 51, *Privilegi ab lo qual lo Senior Rey guia los qui venem poblar en la dita vila de crims e dilictes, alongaments de deutes de aquells e obligats per o a aquells e bens llurs e dels obligats a sert temps es registrat en cartes XXVII* (Càller, 27 de juny de 1355).

Còdex D doc. núm. 29, c. 51v., *Guiatge de crims e alongacions de deutes als quis venen a poblar en Laguer es registrat en lo libre dels privilegis en cartes VII* (Barcelona, 1 de juliol de 1424).

Còdex D doc. núm. 30, c. 52v., *Privilegi ab lo qual lo Senior Rey statueix consent y permet que comissary algü no pugua ussar en la vila del Alguer ans lo qual haurà a fer contra la Universitat e habitants haie esser remes als officials ordinarijs es registrat en dit libre en cartes XXXVIII* (Saragossa, 20 d'agost de 1388).

Còdex D doc. núm. 31, c. 53, *Privilegi de Caller que comissary ne altre official no pot ussar en Caller si no los ordinarijs e que lo Mestre Recional o sou Loctinent hages compres dels officials e altres que han administrat bens de la cort e no altri e dels bens administrats haien esser difinits segons es acostumat en Caller e no per altrý es registrat en cartes CLXIII* (Saragossa, 28 de juliol de 1388).

Còdex D doc. núm. 32, c. 55, *Privilegi que la vila del Alguer e los habitants de aquella se poden alegrar de tots los privilegis de la ciutat e Castell de Caller es registrat en cartes LIJ* (Accampament apres el pont Anecchino, 5 de maig de 1441).

Còdex D doc. núm. 33, c. 56, *Privilegi ab que lo Rey ha atorgat a la dita vila del Alguer ques puxa alegrar de tots aquells privilegis e graus que fins en aquella ora eren atorgats per lo dit Senior Rey en Caller es registrat en lo dit libre en cartes XXXVII* (València, 8 de maig de 1459).

Còdex D doc. núm. 34, c. 54v., *Privilegi ab que lo Senior Rey atorga a la Universitat, singulars y habitants del Alguer totes les libertats, franquesses e privilegis que haviem los de Sasser es registrat en cartes IIII* (Càller, 5 de febrer de 1355).

Còdex D doc. núm. 35, c. 57, *Privilegi ab que lo Senior Rey ha statuit e ordenat que negü no pot vendre a menut en la dita vila si no es Cathalà o Aragonés e negü no puxa tenir offici public en dita vila si es de stranya naci ó item que los soldats que son e seran en dita son tenguts fer guardia a totes les torres de la murralla e que frares de qual se vol orde si no eren Cathalans o Aragonessos no puxen habitar ne esser resabuts en la dita vila en cartes VI* (Càller, 15 de febrer de 1355).

Còdex D doc. núm. 36, c. 57, *Privilegi que lo Senior Rey lo a lo capitol contengut en lo privilegi atorgat per lo Senior Rey a la Universitat que negü no puga tenir uffici public en la dita vila si no es Cathalà o Aragonés e si serà contrafet sia agut per no fet es registrat en cartes XXXVII* (València, 26 d'octubre de 1427).

Còdex D doc. núm. 37, c. 58, *Translat autentic del privilegi del ceterum dels privilegis atorgats en Caller e de usos e costums de Barchinona en cartes CXXII es registrat* (Barcelona, 25 d'agost de 1327).

Còdex D doc. núm. 38, c. 60, *Los Termens del Alguer, Privilegi ab que lo Senior Rey assigne los termens de la vila del Alguer en que hi a justa Porto Ferro Sanct Jordj. Castell Pissà, la Torra de Sanct March e Flumjarge es registrat en cartes XIII* (Saragozza, 16 de juny de 1360).

Còdex D doc. núm. 39, c. 61, *Privilegi dels erbatges e que entorn la vila del Alguer negun strany puga metra bestrar ne pusturar tres miles es registrat en cartes XV* (Barcelona, 8 de desembre de 1361).

Còdex D doc. núm. 40, c. 61v., *Privilegi ab que lo Senior Rey vol proveix e ordena que la vila del Almedo sia dallí avant entessa de termens del Alguer e los homes del Olmedo contribueschan en totes cosses ab los del Alguer es registrat en cartes XXII* (València, 28 de febrer de 1362).

Còdex D doc. núm. 41, c. 62, *Privilegi ab que lo Senior Rey vol que les viles de Soyano, Derquyllo e de Sella en Nurra situades sien de termens de la vila del Alguer es registrat en cartes XXIII* (Montblanc, 16 de novembre de 1370).

Còdex D doc. núm. 42, c. 62v., *Franqueses. Privilegi ab que lo Senior Rey fa franchs los habitants de tots drets reals segons los de la ciutat Sasser ab inserta del privilegi atorgat en Sasser es registrat en cartes XVIII* (Barcelona, 25 de novembre de 1363).

Còdex D doc. núm. 43, c. 63, *Privilegi ab que lo Senior Rey mana que los privilegis de la franquesa e los altres privilegis del Alguer sien observats es registrat en cartes XXXII* (Monzón, 16 de setembre de 1383).

Còdex D doc. núm. 44, c. 63v., *Privilegi ab que lo Senior Rey en Johan mana que sien servats hui privilegi de la franquesa dels habitants del Alguer en aquell insertat e los privilegis, llibertats e franqueses en lo privilegi del Senior Rey en Pere es registrat en cartes XXXX* (Barcelona, 10 de juny de 1392).

Còdex D doc. núm. 45, c. 64v., *Privilegi ab que lo Senior Rey en Martj fa executoria dels privilegis e franqueses e mana sien observats ab inserta del privilegi per ell ia primer fet es registrat en cartes XXXXI* (Saragozza, 12 de juny de 1399).

Còdex D doc. núm. 46, c. 65v., *Privilegi ab que lo Senior Rey en Ferrando fa Confirmació dels privilegis e franqueses del Alguer es registrat en cartes XXXXII* (Barcelona, 15 de desembre de 1412).

Còdex D doc. núm. 47, c. 66, *Provisió feta per lo Senior Rey de franquesa de loysima, fatiga e de tot altre dret es registrat en LVI* (Saragozza, 6 de setembre de 1418).

Còdex D doc. núm. 48, c. 66v., *Letra reyal que lo Senior Rey mana en Joban de la Civaller Procurador reyal que no fassa pagar als habitants si no hun vintè es registrat en cartes LXI* (Castell Nou de Nàpols, 30 de gener de 1422).

Còdex D doc. núm. 49, c. 67, *Provisió ab que lo Senior Rey mana al Marques d'Oristany que no fassa pagar dret de treta de forment als habitants del Alguer y observe los privilegis e franqueses de dita vila es registrat en cartes LXV* (Castell Nou de Nàpols, 6 d'octubre de 1446).

Còdex D doc. núm. 50, c. 67v., *Provisió real ab que lo Senior Rey feya francs los habitants del Alguer de mig delme dels fruyts de les possessions dels termens es registrat en cartes LXVIII* (Saragossa, 7 de setembre de 1418).

Còdex D doc. núm. 51, c. 68, *Executoria real dresada al Balle General de Catalunya e altres oficials sobre la leuda e altres drets es registrat en cartes LXXX* (Castell Nou de Nàpols, 1 d'octubre de 1444).

Còdex D doc. núm. 52, c. 68v., *Executoria real ab que lo Senior Rey mana que lo privilegi de la franquesa dels habitants sia servat es registrat en cartes LXXX* (Castell Nou de Nàpols, 6 d'octubre de 1446).

Còdex D doc. núm. 53, c. 69, *Franquesa fa lo Senior Rey al Alguer que en tot temps de necessitat la vila puixa traure sinch centes salmes de forment de Sicilia es registrat en cartes LXXXVIII* (València, 8 de maig de 1459).

Còdex D doc. núm. 54, c. 70, *Provisió real ab que lo Senior Rey mana que los habitants del Alguer no sien forçats donar posades si no en cas de necessitat es registrat en cartes LXIII* (València, 31 d'agost de 1426).

Còdex D doc. núm. 55, c. 70, *Provisió real que lo Senior Rey mana que los alguzirs del Visrey e del Governador no hagen capsous dels habitants es registrat en lo libre dels dits dits privilegis en cartes LX* (Castell Nou de Nàpols, 26 de setembre de 1444).

Còdex D doc. núm. 56, c. 70v., *Privilegi ab que lo Senior Rey Alfonso ha confirmats a la universitat del Alguer tots los privilegis, franqueses, libertats e consuetuts es registrat en cartes XXXV* (Barcelona, 17 de juliol de 1416).

Còdex D doc. núm. 57, c. 71, *Privilegi ab que lo Senior Rey en Martj ha confirmats al Alguer e singulars libertats, franqueses, im munyats, privilegis, constitucions, consuetuts e usos del Alguer es registrat en cartes XXXVII* (l'Alguer, 1 de novembre de 1408).

Còdex D doc. núm. 58, c. 72, *Confirmació feta per lo Senior Rey Don*

Johan al Alguer singulars e habitants de tots los privilegis, franqueses, usos, consuetuts a aquells atorgats a los quy eren extints per lo beneplacit del Senior Rey Alfonso ha de nou confirmats e atorgats a sou beneplacit es registrat en cartes LXXXV (València, 8 de maig de 1459).

Còdex D doc. núm. 59, c. 72v., *Privilegi que lo Senior Rey ha fet franchs totes aquelles casses, camps, vinyes, heretats e bens altres que havia donats e consentits algun et mes de tot tribut, cens, consuetuts e fatiga e altres ca rebh e seruytut real exceptat dret de decima es registrat en cartes VIII (Càller, 15 de febrer de 1355).*

Còdex D doc. núm. 60, c. 73v., *Privilegi que lo Senior Rey fa franchs los habitants del Alguer de tot dret de duana e portolatge es registrat en cartes VIII (Càller, 15 de febrer de 1355).*

Còdex D doc. núm. 61, c. 74, *Lletra Real que cascun quy tendra balesta e cent virators puscha traure cascun any del Alguer XXV rasers de forment franchs de tret a es registrat en lo libre Vell dels privilegis en cartes XVIII (Girona, 10 de maig de 1358).*

Còdex D doc. núm. 62, c. 74, *Privilegi que lo Senior Rey ha bunyt, aplicat y agregat al Alguer e al Vegueriu de aquella lo Castell de Bonvebí e les viles adiecentib a aquella ab homens e fembres es registrat en cartes VII (Càller, 12 d' agost de 1355).*

Còdex D doc. núm. 63, c. 74v., *Privilegi consentit per lo Senior Rey als habitants del Alguer que puguen lexar e entre vins donar llurs heretats e fills legitims e illegitims, frares ea parens llurs ea altres Catalas o Aragonesos es registrat en cartes XII (Saragossa, 10 de juny de 1360).*

Còdex D doc. núm. 64, c. 75, *Privilegi que lo Senior Rey lo a aprova, ratifica e conferma tots donacions e concessions ax fetes per ell con per eu Bernart de Cruelles, Pere Onis, Bernart de Grymera e a seus oficials de les possessions e heretats del Alguer e termens de aquella es registrat en cartes XIII (Saragossa, 11 de juny de 1360).*

Còdex D doc. núm. 65, c. 76, *Privilegi ab que lo Senior Rey statuex los forns del Alguer ab cens de LX y u que casu pugua tenir forn en cassa sua es registrat en cartes XV (Barcelona, 16 de desembre de 1361).*

Còdex D doc. núm. 66, c. 76v., *Provisió real ab que lo Senior Rey statuex e ordena que lo Loctinent de Procurador Real del Cap de Lu gador haia esser habitador de la vila del Alguer e hage habitar en aquella es registrat en cartes LXXXVI (Barcelona, 5 de juliol de 1460).*

Còdex D doc. núm. 67, c. 77, *Privilegi que lo Senior Rey statuex e mana*

que lo Procurador Real de Sardenya regent o lo Loctenent haia esser Aragones, Valencià, Malorquy, Català o de Caller o del Alguer es registrat en cartes LXXXVII (Barcelona, 5 de juliol de 1460).

Còdex D doc. núm. 68, c. 77v., *Privilegi ab que lo Senior Rey mana que tota vegada que la universitat del Alguer o singulars ho habitants de aquella se sentyran per agravats o prejudicats del Procurador Real regent o Loctenent de aquella que lo Governador del Lugudor no haie de conixer es o per aquell ser declinats sia observat es registrat en cartes LXXXVII* (Barcelona, 5 de juliol de 1460).

Còdex D doc. núm. 69, c. 78, *Provisió real que lo Senior Rey mana a Mossen Besora Procurador Real que no fassa empatics a la universitat del Alguer sobre la jurèdició civil y crimynal que ha donada a la unyversitat es registrat en cartes LXV* (Nàpols, 14 de setembre de 1446).

Còdex D doc. núm. 70, c. 78v., *Privilegi ab que lo Senior Rey possa constitueix e assigna e a justa al Vycariu e destret del Alguer les villes de Manu-sades e del Olmedo es registrat en cartes XI* (Saragossa, 15 de juny de 1360).

Còdex D doc. núm. 71, c. 85, *La concessió y stabiliment fet per lo Senior Rey del delme del vj del Alguer an Martj de la Cavallarya es registrat en cartes XXXVIII* (Portovenere, 2 de gener de 1436).

Còdex D doc. núm. 72, c. 79v., *Privilegi que no sia mes vj ne verema dins la villa del Alguer si no lo ques cull en lo telme de la dita villa del primer die de octubre fins per tot lo mes de abryl es registrat en cartes XVII* (Barcelona, 8 de desembre de 1361).

Còdex D doc. núm. 73, c. 80, *Privilegi que lo Senior Rey en Pere strany que nos puga metre vj ne verema dins l'Alguer del primer de nobembre fins per tot maig es registrat en cartes XXI* (Assedi de Murviedo, 25 d'agost de 1365).

Còdex D doc. núm. 74, c. 80v., *Privilegi que lo Senior Rey statueix e ordena perpetualment que ell ne sou Governador General o altres oficials seu o de sos successores en qual se vol nom sien appellats no puguen a algun sart donar, vendre, stablir o consentyr per qual se vol manera o causa, coses, patis o altres possessions dins la dita vila o termens del Alguer habans los sarts aquelles de la habitació de dicta vila sien strany perpetuallment e privats en cartes XXV* (Barcelona, 28 de setembre de 1372).

Còdex D doc. núm. 75, c. 81, *Privilegi ab que lo dit Senior Rey statueix que los stanyes e salines de les viles de Nurra e los dreys, rendes e emoluments sien de la regia cort e que non puxen vendre per ell ne per sos successors e si*

fetes eren o seran cossa escripta aquelles e los stanys e salines fassen administrar e lo sal vendre en l'Alguer e Sasser apres que haia recobrat aquella et-cetera; mes avant proveexley se possa que les villes de Manussades e de Mont Conter unquam delly avant donar. alienar per quals se vol rabó. titol o causa abans lo adminystrador com a patrimony real aquells regescha e les rendes e drets de aquells en paga del salary del Veguer de la dita vila del Alguer con vertesca e si per importunytat o jgnorancia alguina donació o alienació o trasportació per ell o los successors com tyndrà esser feta aquelles re-nova en cartes XXVIII (Montblanc, 15 de novembre de 1370).

Còdex D doc. núm. 76, c. 81v., *Privilegi que lo Senior Rey aprova, ratifica y confirma totes donacions, concessions fetes per Mossen Dalmau de Jardí del qual se vol cosses a qual se vol habitants de la vila Catalans e Aragonesos en cartes XXVII (Barcelona, 28 de setembre de 1372).*

Còdex D doc. núm. 77, c. 82, *Privilegi ab que proveeix lo Senior Rey sobre lo pescatge e dret que los corals quys pesquen per Catalans se deu pagar es registrat en cartes XXXI (Barcelona, 27 de novembre de 1375).*

Còdex D doc. núm. 78, c. 82, *Privilegi que lo Senior Rey mana que totes les barches de corellar quy coralleran del cap de Nàpols fins a la Linayre hagen a fer port en la vila del Alguer sots pena de perdre aquelles e lo quy ser en aquelles e si provisió fora treta per alguí en contrary mana als oficials que non la fermen es regi strat en cartes XXXIII (Monastir de Poblet, 28 de juliol de 1384).*

Còdex D doc. núm. 79, c. 82v., *(Privilegi) Letra real que les barques de corellar no puguen fer port si no en Lalguer es registrat en lo libre vell dels privilegis en cartes XXXXVIII (Monastir de Poblet, 28 de juliol de 1384).*

Còdex D doc. núm. 80, c. 83, *Confirmació d'una disposició reial del 1444 amb que s'ordena als oficials reials que facin observar i pagar a les barques coral.lines ed dret de costum. sota l'amenaça de segrestar les barques i les mercaderies. Confirmació d'una altra disposició reial del 1384 amb que s'ordena que totes les barques que naveguin o que pesquin al braç de mar comprés entre l'illa d'Asinara ("La Linayre") i el Cap de Nàpols hagin de fer escala a l'Alguer (Barcelona, 16 de març de 1481)*.*

Còdex D doc. núm. 81, c. 84, *Confirmació d'una disposició reial del 16 de març de 1481 relativa als drets portuaris i al pagament de les taxes a l'Alguer per tal com, violant aquesta disposició Bernat de Villamarí atrau les barques coral.lines a Bosa (Barcelona, 24 de octubre de 1493)*.*

Còdex D doc. núm. 82, c. 85, *Privilegi ab que lo Senior Rey consent que lo Veguer e Consellers puixen alongar e abreyar lo metre del ty stranyer en*

la vila del Alguer segons la concorrenca dels vins a llur llibertat e a o a benyplacit del dit Senior Rey es registrat en LIII (Castell Nou de Nàpols, 25 de setembre de 1444).

Còdex D doc. núm. 83, c. 86, *Privilegi ab que lo Senior Rey atorgua a la unyversitat e singulars de la vila del Alguer les jnposicions destrubuydores per les necessitats de la dita villa es registrat en cartes XXXXVIII (Assedi de Gaeta, 25 de juliol de 1435).*

Còdex D doc. núm. 84, c. 86v., *Declaratorya ab la qual lo Senior Rey atorgua a fa declaració quales paraules, derogatories, imposades en lo propri dit privilegi ab lo qual vol no sia fet preiny als privilegis e specialment a la concessió de les impossicions es registrat en cartes L (Teano, 12 de juliol de 1436).*

Còdex D doc. núm. 85, c. 87, *Concessió, donació e stabliment fet per lo Senior Rey del delme del vj de Lalguer an Martj de la Cavallarja es registrat en cartes XXXXVIII (Portovenere, 2 de gener de 1436).*

Còdex D doc. núm. 86, c. 87, *Privilegi o Confirmació feta per lo Senior Rey del delme del vj an Martj de la Cavallarja de sa vida es registrat en cartes LV (Castell Nou de Nàpols, 17 de juny de 1445).*

Còdex D doc. núm. 87, c. 88, *Privilegi que lo Senior Rey lo a y aprova lo capitoll contengut en lo privilegi atorgat per lo Senior Rey a la unyversitat que negun no puixa tenyr uffici publich en la vila si no es Català or Aragones e si contrarj era fet sia agut per no fet es registrat en cartes XXXXVII (València, 26 d'octubre de 1427).*

Còdex D doc. núm. 88, c. 88v., *Privilegi ab que lo Senior Rey ordena perpetualment que negun no puixa tenir en la dita vila si no hun offici real es registrat en cartes XXXXVIII (València, 30 de juliol de 1428).*

Còdex D doc. núm. 89, c. 89, *Confirmació feta per lo Senior Rey de la concessió feta per Mossen Johan Alzina Secretary e Comissary General per lo Senior Rey sobre los capitols del Mazon e del Obrero del mur de les monedes es registrat en cartes L (Salerno, 31 d'agost de 1439).*

Còdex D doc. núm. 90, c. 89v., *Executoria del Senior Rey de la provisió feta per Mossen Pere Besalú sobre los forments e ordjs que los Senyors e Vassalls de Cabodabbas han a metre cascun any en Lalguer en cartes LXXXX (València, 8 de maig de 1459).*

Còdex D doc. núm. 91, c. 90v., *Privilegi que lo Senior Rey mana que los Barons y Heretats no fassen vendra dels forments per traure fora la villa del*

Alguer fins sia passada la festa de Sanct Myguel es registrat en cartes LXXI (Tortosa, 4 de gener de 1430).

Còdex D doc. núm. 92, c. 92, *Prorysió que lo Senior mana que los Barons y Heretats revocassen les prohibicions que havien fetes de no traure vjctuales ne mercaderjes de llurs terres a pena de sinch mylia florjns es registrat en car tes LXXIII* (Teano, 15 de juliol de 1436).

Còdex D doc. núm. 93, c. 94, *El Consell civic de l'Alguer dicta disposicions relatives al càrrec d'Amostassen.* (l'Alguer, 26 de desembre de 1526)*.

Còdex D doc. núm. 94, c. 124, *El Rei. responent als ambaixadors de l'Alguer Perot Busquet i Àngel Torralba. concedeix a la ciutat i als seus habitants permis per a comprar blat a Sardenya* (Monzón, 18 de juliol de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 95, c. 125, *Executorial dictada pel Governador General Don Martin Cabrero relativa a la sentència del 26 de setembre de 1531 d'una causa entre les ciutats de Sàsser i de l'Alguer per la compra de blat* (Sàsser, 11 de gener de 1532)*.

Còdex D doc. núm. 96, c. 125, *El Rei decreta que l'Alguer hagi de ser l'única port del Cap del Logudor habilitat per a l'exportació de blat i queviures* (Tudela, 15 de juny de 1476)*.

Còdex D doc. núm. 97, c. 127, *Supliques dels síndics de les ciutats de Sàsser i de l'Alguer relatives a una causa endegada al Consell Reial d'Aragó per a la venda de blat* (Toledo, 12.13.14 de novembre de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 98, c. 127v., *El Rei. responent als ambaixadors de l'Alguer Perot Busquet i Àngel Torralba. confirma dues disposicions reials dels anys 1444 i 1493 amb que es prohibia que a l'Alguer hom cobrés els "capsous" en els rescats concordats amb els delinqüents* (Monzón, 18 de juliol de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 99, c. 128v., *La ciutat de l'Alguer demana als reis que li sigui conservat el dret de pescar corall als mars de Porto Ferro i Argentera* ("l'argentera"), (l'Alguer, novembre de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 100, c. 129, *En nom del rei, els jutges comuniquen que han dictat una sentència a Toledo, el 9 de novembre, relativa a la petició de la ciutat de l'Alguer; per tal de conservar el dret de pescar corall als mars de Porto Ferro i Argentera, segons antics privilegis i a causa de certes tensions nascudes amb Sàsser* (Toledo, 4 de desembre de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 101, c. 130, *Text de la sentència relativa a la petició*

de la ciutat de l'Alguer per tal de conservar el dret de pescar corall als mars de Porto Ferro i Argentera (Toledo, 9 de novembre de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 102, c. 132v., *Executorial de la sentència dictada el 9 de novembre a Toledo relativa a la petició de la ciutat de l'Alguer per tal de conservar el dret de pescar corall als mars de Porto Ferro i Argentera* (Toledo, 9 de desembre de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 103, c. 133v., *El Rei Carles V confirma els següents privilegis:*

Privilegi del Rei Pere. concedit el 24 d'agost de 1355 a Càller, en què es declara que el Virrei no pot destituir cap oficial de nomina reial, però pot aconseguir els càrrecs vacants a causa de la mort dels antics titulars mentre el Rei no hi proveeixi.

Privilegi del Rei Joan I, concedit el 20 d'agost del 1388 a Saragossa, en què comunica que els habitants de l'Alguer poden ser jutjats i empresonats només per jutges ordinaris i no per jutges especials.

Privilegi del Rei Alfons IV, concedit l'1 de juny de 1424 a Barcelona, que estableix el procediment que han de seguir el Veguer i el Sots-veguer de l'Alguer: el període de govern dels quals, en virtut d'un antic privilegi ha de ser de quatre anys. Privilegi del Rei Alfons IV, concedit el 31 d'agost de 1426 a València, amb que encomana als oficials que no envii'n per interessos propis els habitants de l'Alguer fora de la ciutat.

Privilegi poc precís, amb què es comunica que també a l'Alguer ha de ser observada la constitució catalana que proïbeix al Veguer i al Sots-veguer d'assumir el càrrec públic sense haver "purgat la taula" relativa a la precedent administració (Toledo, 4 de desembre de 1528)*.

Còdex D doc. núm. 104, c. 135v., *La provisió que lo Serenissim Princeps fa a cerca de la paga dels soldats* (Valladolid, 11 de gener de 1545).

Còdex D doc. núm. 105, c. 136v., *La Provisió ultima del Serenissim Princeps a cerca la paga dels Parlaments* (Valladolid, 12 de gener de 1545).

NOTES

* Regestos creats per l'Autor.

¹ El 15 de març de 1990 la secció separada de l'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer va ser declarada "de particular interès" en virtut de l'art. 31, lletra E, del D. P. R. 30.09.63, n. 1409.

² Còdex A, epígraf f. 3: A. ERA, *Le raccolte di carte specialmente di re aragonesi*, Sassari 1929, p. 19, nota 4; B. PIZORNO, *Le leggi spagnole del regno di Sardegna*, Sassari 1919, p. 50, nota 1.

³ ARCHIVIO STORICO COMUNE DI ALGHERO (ASCAL), *Inventario della civica segreteria*, registre n. 493.

⁴ A. ERA, *Le raccolte di carte*, cit., p. 9.

⁵ ASCAL. Deliberació de la "Giunta Comunale di Alghero" n. 257, del 23 de setembre de 1887, amb que hom deixava en préstec a Eduard Toda un dels cinc Còdexs de l'arxiu de l'Alguer.

⁶ A. ERA, *Le raccolte di carte*, cit., p. 15-16.

⁷ ASCAL. Còdex D, introducció al f. 1v; A. Era, *Le raccolte di carte*, cit., p. 22.

⁸ ASCAL. Còdex D, introducció al f. 1v.

⁹ ASCAL. Còdex D, docs. núms. 93, 97, 99, 95, 104, 105; ff. 94, 127, 128v, 125, 135v, 136v.

¹⁰ ASCAL. Còdex D, docs. núms. 24a, 105; ff. 49, 136v.

Agraïments al Dr. Joan Armanguè i Herrero, lector de Llengua i Literatura catalanes a la Universitat de Càller, per la traducció de l'Italià al Català del meu assaig.